

dr. sc. Ive Mažuran
Hrvoje Pavić

Čepin krajem 17. i tijekom 18. stoljeća

U radu *Čepin krajem 17. i tijekom 18. stoljeća*, na temelju objavljenih izvora, dan je prikaz razvoja Čepina od pustog sela 1697. godine do dobro naseljenog i razvijenog sela krajem 18. stoljeća. Prvi pisanju rada korišteni su **putopisni izvori** (*Povijesni i zemljopisni opis Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srijema*, autora Friedricha W. von Taubea i *Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine*, autora Matije Piller i Ljudevita Mitterpachera), **službeni državni popisi** (popis kotara i grada Osijeka iz 1697. godine i popis kotara Osijek iz 1786. godine.), **kartografsko vojni dokumenti** (*Hrvatska na tajnim zemljovidima – Virovitička županija*) i **crkveni izvori** (*Kanonske vizitacije župe Brođanci i Popis filijalnog mjesta Čepin*)

Nakon oslobođenja od turske vlasti Čepin je bio u vlasništvu vojske do 1751. godine. Od tada do 1765. godine u vlasništvu je Dvorske komore u Beču. Godine 1765. dolazi u posjed Ivana Kapistrana I. pl. Adamovicha de Csepín. On je najzaslužniji za razvoj Čepina tijekom 18. stoljeća. Pokrenuo je isušivanje močvara te tako povećao površinu obradivog zemljišta. U Čepinu je pokrenuo manufakturu za preradu konoplje.

Na temelju objavljenih izvora iz 17. i 18. stoljeća prikazan je razvoj Čepina nakon oslobođenja od Osmanskog Carstva do kraja 18. stoljeća. Izvori u radu korišteni su kronološki. U prvoj polovici 18. stoljeća Čepin je bio pod vojnom upravom, a 1751. godine prelazi u posjed Dvorske komore u Beču. Dvorska je komora 1765. godine posjed prodala Ivanu Kapistranu I. Adamovichu de Csepín. Iz vremena Adamovicheve uprave posjedom potječe pet izvora u intervalu od 1777. godine do 1786. godine.

Izvori dolaze iz četiriju različitih kategorija. Dva su izvora nastala kao putopisi, a to su *Povijesni i zemljopisni opis Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srijema*, autora Friedricha W. von Taubea i *Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine*, autora Matije Piller i Ljudevita Mitterpachera. Druga su skupina službeni državni popisi koji su nastali kako bi se utvrdilo stvarno stanje na terenu. U tu skupinu pripada popis kotara i grada Osijeka iz 1697. godine i popis kotara Osijek iz 1786. godine. Treća su skupina vojni izvori. U tu skupinu pripada opis Čepina u sklopu tajnih zemljovida zemalja habsburške krune. Zemljovidni za Virovitičku županiju nastali su u razdoblju

od 1781. do 1783. godine. Četvrta su skupina crkveni izvori, a to su kanonske vizitacije župe Brođanci iz 1782. godine i popis filijale Čepin iz 1784. godine. Na temelju obrađenih izvora i literature može se dobiti uvid u stanje Čepina u 18. stoljeću prvenstveno zbog toga što analizirani izvori pripadaju različitim kategorijama. Zbog toga pružaju dobar uvid u razvoj Čepina tijekom 18. stoljeća.

Oslobođenje Slavonije od turske vladavine

Nakon velikog poraza osmanske vojske kod Beča 12. rujna i potom 8. listopada 1683. godine kod Parkanya i među slavonske Turke uvukao se strah. U strahu od budućih ratnih operacija počeli su napuštati svoja ognjišta. Kršćansko stanovništvo iz straha držalo se podalje glavnih cesta i puteva. (Mažuran, 1988: 28) Takav je slučaj i s Čepinom. Čepin u popisu iz 1697. godine nalazimo kao pusto selo (*desertum Csapa*). (Smičiklas, 1891: 62) Za vrijeme osmanske okupacije Čepin je bio dobro nastanjen. U popisu Sandžaka Požege iz 1579. godine u Čepinu je bilo 68 kuća, a bio je sjedište nahije. (Hafizović, 2001: 266)

Carska vlast u novooslobođenom području

Nakon oslobođenja austrijska vlast dobila je pustu i neobrađenu zemlju jer je rat otjerao ljude, a glad i bijeda postaju slavonska svakodnevnica još dugo godina. Prema popisu iz 1688. godine u široj okolici Osijeka, Požege i Virovitice bilo je 70 naseljenih, a čak 452 raseljenih naselja. Ponovni turski povratak 1690. i 1691. godine još je više pogoršao stanje te nam popis iz 1698. godine govori da je u osječkom okrugu osam naseljenih, a 313 pustih sela, a u tih osam sela živjelo je 3292 stanovnika u 471 kući. Prema procjenama Ive Mažurana Slavonija je tada mogla imati oko 40 tisuća stanovnika što čini tek 20% od predratnog stanovništva, tj. od pohoda Kara Mustafe na Beč 1683. godine. Takav zastrašujući podatak uspoređuje sa stanjem u Europi tijekom velike epidemije kuge 1348. godine. (Mažuran, 1988: 39-41)

Nakon oslobođenja 1691. godine mnogi su stanovnici

još uvijek nastavili živjeti u šumama i močvarama. Uvidom u vojne zemljovide s kraja 18. stoljeća može se utvrditi da je Čepin s jugoistočne strane bio okružen močvarom Kolođvar koja se nastavlja na močvaru Palaču. (Horbec, Jukić, 2002: sekcija 38)

Nova se vlast nije mnogo razlikovala od osmanske. Vojska je zbog neredovitih primanja pljačkala i oduzimala seljacima sve što im je bilo potrebno. Demografski oporavak Slavonije počinje kada manje grupe katolika i pravoslavaca napuštaju Bosnu i istočni Srijem te se naseljavaju u Slavoniju. Također dolazi stanovništvo iz južne Mađarske te iz Baranje i Bačke. Najveće grupno doseljavanje u Slavoniju dogodilo se prilikom povlačenja vojske princa Eugena Savojskog 1697. godine iz Sarajeva kada se u Slavoniju doselilo nekoliko tisuća katolika i pravoslavaca. Priljev novih stanovnika imao je pozitivne učinke te se povećao broj stanovnika. Tako u kotaru Osijek 1698. godine ima 17 naseljenih mjesta. Prema Ivi Mažuranu Slavonija tada broji od 70 000 – 80 000 stanovnika, a gradovi poput Osijeka, Virovitice, Broda i Požege imaju između 600 i 800 stanovnika. (Mažuran, 1988: 41-42)

Pobjeda princa Eugena Savojskog 11. rujna 1697. godine kod Sente označila je početak kraja ratova s Osmanlijama i početak mira. Bečki je dvor u novostečeni kraj, u Slavoniju, poslao komisiju na čelu s Don Ferdinandom Carlom grofom Caraffom di Stiglianom. Komisija je imala zadaću provesti novu organizaciju vlasti te razdijeliti vojnu i civilnu upravu. Odmah po dolasku u Osijek, u siječnju 1698. godine, Caraffa je naredio da se provede popis Osijeka, a nakon toga krenulo se s izradom popisa ostalih mjesta u Slavoniji. (Mažuran, 1996: 10-11)

Desertum Csapa

Područje Čepina nalazilo se na strateškom mjestu te je u doba ratova s Turcima opustjelo. U popisu iz 1697. godine Čepin se navodi kao pusto selo (*desertum Csapa*).

Zapisničar navodi da je Čepin udaljen jednu milju od Osijeka. U vrijeme osmanske vladavine bilo je 50 sesija naseljenih Mađara. (Smičiklas, 1891:62; Sršan, 2000: 42-43) Zemljište se proteže sat vremena u širinu i dužinu te ima oko 960 jutara obradive zemlje i 200 kosa sjenokoša. Tako je bilo dovoljno livada za ishranu stoke, a u šumama je moguće žirovanje. Šuma je prikladna za građu. U mjestu postoji napuštena crkva izgrađena od kamena. Nema mlina, ni prijelaza, ribnjaka ili carinarnice, nema povlastica ni prava gorica ili devetine. Čepin na istoku graniči s Orozom (*Oroz*), na jugu s Dopsinom (*Dobsza*), prema zapadu s Markovcima (*Markocz*), a prema sjeveru s Veresedom (*Vörösed*). Mjesto je fiskalno za vrijeme Turaka ovisilo o carskom službeniku u Budimu. Njemu su plaćali

od svake vrste desetinu i od selišta godišnje jednu forintu i 50 novčića, a inkvilini 25 novčića. Carski porez plaćali su u Kaniži (*Canisa*), po selištu 4,5 forinte. Besplatne radove nisu davali osim kad su carski službenici dolazili u Osijek te su im tada nosili drva i sijeno. Spahiji su po jednim kolima plaćali 12 novčića. (Smičiklas, 1891:62; Sršan, 2000: 42-43)

Čepin u prvoj polovici 18. stoljeća

Čepin je do 1751. godine bio pod vojnom upravom. To je izuzetak u Slavoniji, no to su tražili vojni interesi, prvenstveno gradnja i održavanje osječke tvrđave.

Regnum Slavoniae (Atlas Vukovarskog vlastelinstva 1733., priredio Ante Grubišić, Osijek 2006.)

Na traženje građana Osijeka, pusto područje Čepina, Korođvara i Vereša dano im je na slobodno korištenje u roku od tri godine. (Mažuran, 1996: 16) Stanovnici takvih vojnih područja nazivali su se hajducima, tj. bili su jedna vrsta graničara. U tom razdoblju za Čepin imamo vrlo malo objavljenih izvora¹ te nam je gotovo nepoznato funkcioniranje vojnog dobra Čepin.

Na temelju općih podataka poznato je da su stanovnici vojnih dobara bili dužni davati carsku, pokrajinsku i satnijsku rabotu. Stanovnici vojnih dobara bili su dužni za cara peći opeku, gasiti vapno potrebno za gradnju tvrđava. Vozili su drvo za gradnju čardaka, davali stražu za vrijeme rata. Gradili su vojne stanove i skladišta te obavljali podvoz za vojne potrebe. Pukovnije su tražile da podanici sijeku šume, grade mostove, ceste

¹ Rješenja zemaljske uprave za Slavoniju 1738. – 1742., priopćio Ive Mažuran, Osijek 1970.

te da časnicima voze drvo za ogrjev. Satnija je tražila od podanika da grade pčelinjake, pletu košnice, sade dudove, kose i voze sijeno za vojsku. Imali su slične obveze kao i graničari uz Savu, no bili su oslobođeni služenja u vojnim postrojbama po graničarskom ustroju. Vojni su podanici imali pravo korištenja zemlje, pašnjaka i šuma za svoje potrebe te su uživali zaštitu svojih gospodara. Kako navodi Stjepan Sršan, posljednji vlasnik Čepina bio je grof Gaisruck, general Slavonije. Seljaci su se osim zemljoradnje bavili i stočarstvom jer, kako navodi popis iz 1697. godine, područje je bilo pogodno za zemljoradnju i uzgoj stoke. (Sršan, 2009: 28)

Marko Paprić, hajduk (*Marco Papritsch Hadnyack*) iz Čepina, tuži se 1739. godine Zemaljskoj upravi za Slavoniju u Osijeku što je morao platiti carinu za 210 svinja što ih je tjerao u Mađarsku. Iste godine graničarski husar Jovan Romanić (*Jovan Romanics*) tuži mlinara iz Retfale jer mu je upropastio četiri vreće žita i jednu vreću kukuruza od deset vreća koliko ih je ukupno dovezao u mlin. Taj je podatak značajan jer potvrđuje da u Čepinu nije postojao mlin. Iste godine židovski trgovac *Marcus Türckhl* moli zaštitu od razbojnika. Godine 1742. čepinski graničar husar Sava Peštalića (*Sava Pestalia*) tužio je beogradskog stolara zbog duga od prodanih svinja u iznosu od 14 forinti. (Sršan, 2009: 28-29; Mažuran, 1970: 89, 164, 203-204, 375)

Carica i kraljica Marija Terezija pripojila je 8. prosinca 1745. godine Slavoniju i Srijem Hrvatskoj. Na tom su prostoru osnovane tri županije: Virovitička, Požeška i Srijemska te Vojna granica: Posavska i Srijemska. Prvi župan novoosnovane Virovitičke županije, kamo je i Čepin pripadao, bio je grof Ljudevit Patačić. Na početku je stanje bilo teško jer je, kako Josip Bösendorfer navodi, činovništvo bilo nemoralno i iskvareno. Županija je 1746. godine donijela zaključak da županijski činovnici, vojnici i panduri ne smiju zadržavati stvari koje su pronađene kod privedenih osoba, a niti novac od globe koju plaćaju mesari i pekari. (Bösendorfer, 1915: 148-149) Vlastela je nastojala naseliti opustjele posjede te su doseljenici ili prebjeci iz Vojne granice bili oslobođeni javnih davanja na tri godine. Prvi pokušaj rješavanja odnosa između vlastelina i kmeta bio je Karlov urbar iz 1737. godine koji je između ostalog ukinuo rabotu i uveo plaćanje od osam forinti godišnje po selištu. Tog urbara nisu se pridržavali ni vlastelini ni činovnici te je urbar ostao samo mrtvo slovo na papiru. Težak namet bio je i prisilni smještaj vojske. Navodi se da su stanovnici Beketinaca i Dopsina pobjegli u šumu kako bi se sklonili od vojske. Vojska se prema seljacima ponašala kao da je na neprijateljskom terenu. (Bösendorfer, 1915: 154) Veliki problem bili su hajduci koji su stanovnicima nametali harač. Bösendorfer navodi da su sela oko Osijeka, a među njima i Čepin bila hajdučka gnijezda. (Bösendorfer, 1915: 155-156) Takvo loše gospodarsko stanje u Slavoniji

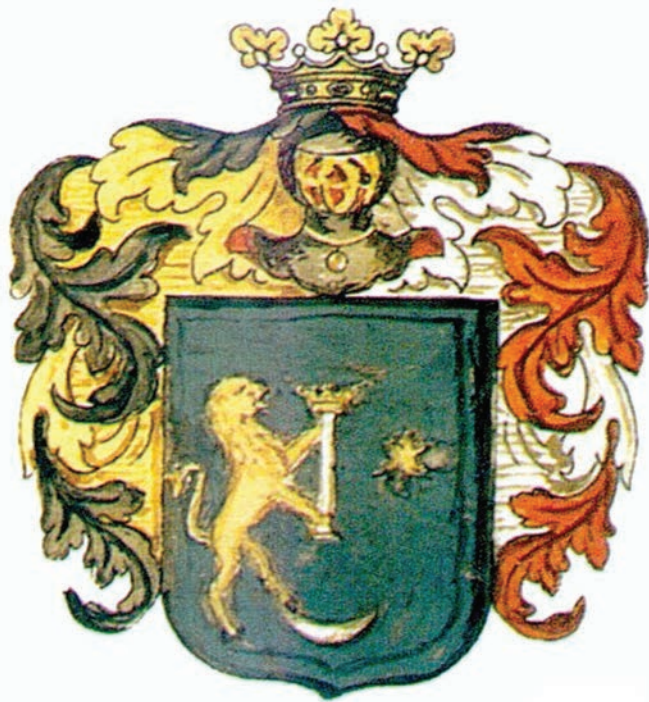
tek je uspio u red dovesti Slavonski urbar iz 1756. godine koji je napokon uspješno regulirao odnose vlastelina i kmetova. (Bösendorfer, 1931: 43)

Čepin 1751. godine dolazi u vlasništvo Dvorske komore u Beču, a komorski upravitelj Johann Paul Passardi iz Osijeka načinio je detaljan popis stanovništva. „Mjesto je 1751. imalo 111 kućedomaćina seljaka i 6 kuća Cigana. Osim kućedomaćina tu je živjelo u zajedničkim kućanstvima još 51 oženjeni sin ili brat, 31 neoženjen i 3 udovice s posjedom. Obrađivali su 479 jutara oranica i posjedovali 183 vola, 229 krava i junadi, 155 konja, 57 košnica pčela, 64 ovce i koze, 480 svinja te naseljavali 28 sesija.“ (Sršan, 2009: 29)

Dvorska komora za stanovnike Čepina imala je status vlastelina. Slavonski urbar Marije Terezije iz 1756. godine odredio je da vlastelin kmetskom zemljištu ovisno o kvaliteti treba doznačiti za I. kategoriju – 24 jutra, za II. kategoriju – 32 jutra te za III. kategoriju – 40 jutara oranica i osam kosa livada. Od jednog selišta-sesije određeno je da kmet daje tri forinte zemljarine (zakupnine) i 24 dana jugalne rabote. Urbar je stupio na snagu tek 1762. godine. (Bösendorfer, 1950: 17) Veliku ulogu pri provođenju tog urbara imao je Ivan Kapistran I. Adamovich, budući čepinski vlastelin. Zbog tih zasluga 1762. godine nagrađen je titulom tajnog savjetnika carice i kraljice Marije Terezije. Čepin je 1759. godine geometrijski izmjerio zaprisegnuti mjernik Kristijan Altinger. (Sršan, 2002: 195)

Čepin kao vlastelinstvo Ivana Kapistrana I. pl. Adamovicha de Csepin (1765.-1808.)

Komora je imala malo koristi od svojih posjeda te je posjede poklanjala, odnosno prodavala ili mijenjala za određena državna dugovanja. Carica i kraljica Marija Terezija darovala – prodala je posjed Čepin Ivanu Kapistranu I. Adamovichu de Csepin za 26 000 forinti. U ime kupovine posjeda položio je u Osijeku 6 000 forinti, a u Beču još 20 000 forinti. Superior osječke rezidencije Družbe Isusove 31. siječnja 1765. godine uveo je u posjed carskog savjetnika i podžupana Virovitičke županije Ivana Kapistrana I. Adamovicha de Csepin. (Sršan, 1993: 239) Prema Bösendorferu, u posjed ga je 23. rujna 1765. godine uveo Mirko Kristović, kanonik – lektor pečujskog kaptola. (Bösendorfer, 1950: 206) Tijekom svečanosti uvođenja u posjed bili su prisutni general namjesnik barun Ivan Krstitelj Wolersdorf; glavni zapovjednik Mercijeve pukovnije, Ivan Krstitelj Ernest; vrhovni upravitelj Komore u Slavoniji Johann Paul de Passardi i još neki uglednici iz županije, ukupno oko 30 osoba. Nakon svečanosti uvođenja u posjed (konsignacije) seljacima je

Grb obitelji Adamovich iz 1714. godine (Mladen i Bojana Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, Zagreb 1998., 106.)

podijeljen cijeli pečeni vol s ražnja, vino i drugo dok su uglednici pozvani da ručaju za stolom. Loše stanje putova potvrđuje podatak da su od Čepina do Osijeka putovali dva sata. (Sršan, 1993: 239)

Nakon što je postao vlastelin Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin odrekao se 1766. godine županijske službe i posvetio se upravi svojih dobara te postao uzoran slavonski veleposjednik. Ženidbom s Juditom pl. Saich de Pernicza stekao je posjede: Sveta Helena, Majakovec, Imbrijovec, Đelekovec i Kanižu – Lug. Erdutski posjed kupio je 1778. godine za 340 000 forinti od grofa Ivana Palfija zbog neprestanih sukoba oko granice. Odmah nakon kupovine erdutskog vlastelinstva, kako bi ga isplatio, prodao je posjed Sarvaš Ivanu pl. Kovaču za 20 000 forinti, Novo Selo i Sv. Lovru Nikoli pl. Csehu za 60 000 forinti. Sam je skupio 140 000 forinti, a od austrijske nadvojvotkinje Marije Ane, kćeri Marije Terezije, dobio je 120 000 forinti na dugoročan zajam. (Erceg, 1996: 11-12) Njegovu poslovnu sposobnost potvrđuje i zakup valpovačkog vlastelinstva iz 1763. godine. Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin držao je u zakupu valpovačko vlastelinstvo od 1763. do 1773. te od 1776. do 1778. godine. Godišnja zakupnina iznosila je 12 000 forinti što je u ono doba bila velika svota te se za nju moglo kupiti 800 krupnih volova. Adamovich je uzorno vodio zakupljeno vlastelinstvo te je vlasnik barun Ignacije Hilleprand von Prandau priznao da mu je Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin vratio posjed u boljem stanju nego što ga je dobio u zakup. (Erceg, 1996:

12) Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin bio je jedan od najnaprednijih vlastelina svoga doba. Tu tezu potkrepljuje i podatak da je 1774. godine napisao i *Regulamentum domaniale* tj. Kako se gospodarilo na feudalnom dobru.

Posjed Čepin imao je oko 100 sesija plodne zemlje. Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin na močvarnom terenu sadio je konoplju te je, prema Bösendorferu, prvi primijenio tzv. metodu suhog močenja konoplje. Konoplju nije močio u barama ili potoku, nego ju je raširio po livadi i polijevao dok se vlakanca ne odvoje od stančevine. U Čepinu je 1785. godine podigao prvu užarnicu. Robu je kolima preko Tirola izvezio u Amsterdam gdje su je kupovali brodovlasnici i brodograditelji. Potražnja je prestala kada se konoplja koja je proizvedena tzv. metodom suhog močenja počela raspadati u slanoj morskoj vodi. (Bösendorfer, 1950: 207) Veliku pozornost posvetio je isušivanju močvara. Konstruirao je stroj za ravnjanje zemlje nakon isušivanja močvare. (Piller i Mitterpacher, 1995: 31) Isušivanja močvara oko Čepina započeo je Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin u 18. stoljeću, a dovršio njegov unuk Ivan Kapistran II. Adamovich de Csepin u drugoj polovici 19. stoljeća.

Na temelju ugleda i zasluga carica i kraljica Marija Terezija Ivanu Kapistranu I. Adamovichu de Csepin podijelila je pridjevnik čepinski (*de Csepin*). (Sršan, 2009: 30) Plemstvo je dobio Pavao Adamovich 6. studenog 1714. godine u Beču od cara i kralja Karla VI.(III.) i to za njega, suprugu Juditu r. Knezović i djecu Martina, Franju, Mariju, Katu i Margaretu. (Laszowski, 1903: 1) Martin pl. Adamovich otac je Ivana Kapistrana I. Adamovicha de Csepin. (Obiteljsko stablo plemića i baruna Adamovicha de Csepin, izradio Nikola ml. barun Adamovich de Csepin, 2010.)

Opis Friedricha Wilhelma von Taubea iz 1777. godine

Godine 1777. carski i kraljevski savjetnik Friedrich Wilhelm von Taube nekoliko je dana boravio u Čepinu. Navodi da je Čepin udaljen jednu milju od Osijeka. Na jugozapadnoj strani grada (Osijeka) nalazi se velika šuma usred koje se nalazi mala pustara Čepin (Csepin, Tscepin). Feudalni gospodar u Čepinu je von Adamovich, a zemlju je uredio na njemački način. Slavonski seljaci koji žive u Čepinu su vrijedni, imaju štale, ambare, gumna, gnoje zemlju i vrše žito. Često su u jednom danu tjerali u Osijek 30 do 50 kola drva ili životnih namirnica. Navodi da bi se obogatili da ih ne sputava kmetstvo. Zemlja koju radi gospodar von Adamovich prostire se unaokolo njegove kuće koja je sagrađena na njemački način. On može dalekozorom iz sobe pregledati čitavu zemlju. Kad njegovi

ljudi rade krivo vlasnik uzme u ruku trubu pa im kroz prozor vikne što trebaju raditi. (Taube, 2012: 161)

Čepin u ediciji *Hrvatska na tajnim zemljovidima 1781.-1783. godine*

Opis Čepina nastao između 1781.-1783. godine objavljen je u sklopu edicije *Hrvatska na tajnim zemljovidima*, a to je opisno kartografski vojni dokument. Selo Čepin opisano je u sekciji broj 38, gdje su opisana i sela Dopsin, Hrastin, Tenje i grad Osijek. Čepin je udaljen od sela Vuka dva i pol sata, tričetvrt sata od Martinaca, sat i tri četvrt od Dopsina i dva i pol sata od Osijeka. Selo leži u ravnici, udaljeno je četvrt sata od glavne ceste Osijek – Đakovo. U selu postoje dvije crkve građene od kamena te jedna kamena kuća u kojoj stanuje upravitelj. Okolne šume nisu podložne poplavi. Mjesto okružuju razne bare od kojih je najvažnija bara Kolođvar koja se nastavlja na baru Palaču. U blizini sela je i Duga bara, no ona ima vode samo za najvećih kiša. Iz sela kreće odvodni kanal koji je povezan s barom Kolođvar, dubok je između tri i deset stopa, a širina između dvije obale je 50 koraka te ne postoji prijelaz preko tog kanala ni u suho doba. Bara Palača ima meko dno te se njom može tijekom ljetnih suša na više mjesta prijeći, a jahati i voziti se ne može osim na označenim mjestima. U šumama raste drveće srednje visine i gusto žbunje.

Zemaljska cesta koja vodi iz Čepina u Vuku ima glibljivo tlo koje se za vlažnog vremena razmoči te otežava prijelaz. Voda se nakuplja u rupama na cesti i tijekom ljetnih mjeseci te kola slabo napreduju. Put koji vodi u Martince ima dobro pjeskovito tlo i dovoljno široke kolotečine za teška kola te je samo u udubljenjima ponešto mek. Put za Dopsin dobre je kakvoće i širine. Zemaljskom cestom ide preko bare Palača, preko 1000 koraka dugog i devet koraka širokog mosta. Put nakon odvajanja od zemaljske ceste ima meko i glibljivo tlo, jako je uništen i uzak. Kolotečine su

Selo Čepin (Virovitička županija priredile Ivana Horbec i Ivana Jukić, Zagreb 2002.)

pune rupa, put prelazi preko bare Korpaš koji je povezan s barom Kolođvar. Bara Korpaš je samo za najsušeg vremena bez vode te ostaje blatnjavo dno. Stoga se tim putem može proći samo iz nužde za najsušeg vremena lakim vozilima. Ovaj kartografski opis je prilično detaljno prikazan na pratećoj karti sekcije broj 38. (Horbec i Jukić, 2002: 255-257)

Opis Čepina od budimskih profesora Matije Pillera i Ljudevita Mitterpachera iz 1782. godine

Matija Piller i Ljudevit (Ludwig) Mitterpacher, profesori prirodopisa Budimskog sveučilišta, uputili su se iz Budima 17. lipnja 1782. godine u Požešku županiju u Slavoniju. Išli su na poziv grofa Antuna Jankovića daruvarskog ispitati iznenadne požare. Za vatru su seljaci vjerovali da izvire iz zemlje ili da se nenadano stvara u zraku. (Piller i Mitterpacher, 1995: 9) Prilikom putovanja dali su prilično detaljan opis područja kroz koja su prošli. U Čepin (*Tsepin*) su došli 20. lipnja gdje ih je ugostio plemeniti muž Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepín, carski savjetnik, te su u Čepinu ostali tri dana. U Čepinu se sve žutjelo od zrelih usjeva ili zelenjelo od trave i raslinja, a to je prije par godina bilo beskorisno močvarno tlo. Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepín imao je u cilju odvesti vodu sa zemlje i dobiti nove obradive površine te tako osloboditi stanovništvo od vode. Močvare su bile bogate ribom te putopisci navode da su se hvatale štuke debele kao ljudska noga. Na molbu seljaka ostavljene su jame u kojima mogu namakati lan i konoplju. Od biljaka su pronašli barsku vlasnjaču, barsku mlječiku, grosničnicu i bjeličastu djetelinu koja je korisna za stočnu hranu. Bare s trajnim izvorima ostavljene su kao ribnjaci. Takvi ribnjaci okružuju ostatke tvrđave Kolođvar, a od najbliže obale do Kolođvara ima dva sata plovidbe. Močvaru oko Kolođvara nastanjuju ptice: crveni prutak, žuta čaplja, čaplja, tamna čaplja, bijela i crna roda, bijela čaplja, bijela čapljica, mali nesit, plijenor, vivak, štijoka kusica, guša zelenoga, sup, sup starješina, žutoglava kostolevina, sokol, sokolovka, jastreb kokošar, kobac ptičar, eja piljuljača, hrđasti sokol, sokol grlaš i sokol žutog lica. Na ovom području uspijevaju ove biljke: sladić, bodljikava zečina, ambrozijana, crnjika hranjiva, kokotić, zečja djetelina, urodica, čistac, mrkva, ovsik, stoklasa, vučja stopa i pilica. U šumi su česta stabla žestilja, bijelog i crnog jasena, a na jasenu uspijeva mjehurasti meloj. Od kukaca su nabrojali: svetog kotrljana, kotrljana smeđih nogu, kotrljan s bodljom na nozi, bubasti kotrljan, hibridni kotrljan, mjedeni kotrljan, kotrljan, jelenak, grabežljivi kovnaš te razne vrste kosmata, rovca, strizbuba, leptira, kornjaša, svilaca, metulja. Dvije nove opisane vrste su Adamovichev majak (*Meloides Adamovichiana*) i Kološvarski metulj (*Papilo Kolosvarensis*). Prva je vrsta

Čepin kao filijala župe Brođanci 1782. i 1784. godine

Čepin je do osnutka župe 1860. godine pripadao župi Brođanci. (Pavić i Šušak, 2008: 28) U sklopu kanonskih vizitacija župe Brođanci 1782. godine opisano je i filijalno selo Čepin. Čepin je od Brođanaca udaljen sat i pol hoda i pripada gospodinu savjetniku Ivanu Kapistranu Adamovihu. Izgradio je novu crkvu od čvrstog materijala. Crkva je blagoslovljena i posvećena u čast Presvetog Trojstva. Postoje tri oltara: glavni oltar Presvetog Trojstva, bočni oltar sv. Ivana Kapistrana i treći oltar sv. Judite. Uz crkvu postoji i zidana sakristija. Crkva je u dobrom stanju, a o tome se brine zemljišni gospodar kao patron crkve. Crkve nema relikvija ni oprosta. Crkveni se god slavi na blagdan Presvetog Trojstva. Popudbina se nosi privatno bolesnicima. U crkvi se čuvaju i svete tekućine zbog velike udaljenosti od matice, a i zbog loših putova i velikih poplava.

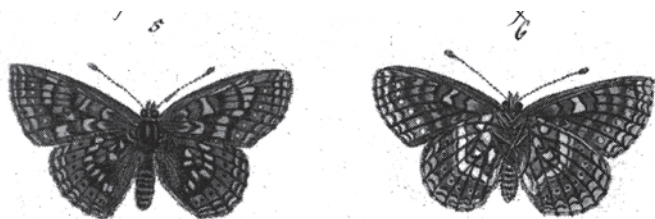
Crkva ima pozlaćenu pokaznicu, ciborij i srebrni kalež s pliticom. Pričest i svete tekućine bolesnicima se nose u srebrnoj posudici. Svećenički pribor darovalo je Njezino pokojno Veličanstvo, pokojna carica i apostolska kraljica Ugarske, Marija Terezija, a dijelom je nabavljen od patrona crkve. Od namještaja u crkvi postoji 16 svijećnjaka, jedna zastava, jedan križ, tri zvonca i dva blagoslovljena zvona obješena u tornju crkve.

U mjestu postoji i pravoslavna crkva izgrađena od dobrog materijala. Pop ili grčki svećenik Simenon ovdje već dugo godina boravi i služi. Ne postoji stalni župnikov prihod osim štolarine, no on iznosi vrlo malo zbog siromaštva stanovnika. U mjestu žive Hrvati, Nijemci i Mađari. Katolika za ispovijed ima sposobnih 100 duša, a 34 nesposobnih. Rašana grčkog obreda ima 150 obitelji. Nema otpadnika niti mješovitih brakova. Katolički stanovnici u pohađanju bogoslužja su marljivi, a održavaju i blagdane. Pobožno prisustvuju misnoj žrtvi, obavljaju uskrсну ispovijed i poštuju župnika. Potrebno je da se u Čepinu podigne kapelanije jer je dosta udaljena od matice. Zimi je uslijed velikih poplava matica teže dostupna. (Sršan, 2005: 147 - 149)

U sklopu kanonskih vizitacija, drugi popis Čepina obavljen je 1784. godine po naredbi Visokog kraljevskog namjesničkog vijeća i skupštine Virovitičke županije iz 1783. godine. Popis je iznesen pred županijskom skupštinom u Osijeku 1784. godine. Patronatsko pravo vrši zemljišni gospodar Ivan Kapistran Adamovich de Csepin. Mjesto ima 139 katoličkih duša od kojih je 100 sposobno za ispovijed. Crkva može primiti 500 duša, obilno je opskrbljena crkvenim namještajem i drugim potrepnostima. Zbog malog broja vjernika ne postoji potreba za mjesnim kapelanom, nego mjesto treba kao filijalu pripojiti matičnoj brođanačkoj crkvi. Godišnji

Adamovichev majak (Matija Piller i Ljudevit Mitterpacher, Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine, preveo i priredio Stjepan Sršan, Osijek 1995., 181.)

Metulj kološvarski (Matija Piller i Ljudevit Mitterpacher, Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine, preveo i priredio Stjepan Sršan, Osijek 1995., 176.)

dobila ime prema feudalnom gospodaru von Adamovihu, a druga vrsta prema mjestu pronalaska.

Način obrade zemlje ne razlikuje se od onoga u Mađarskoj. Uzgaja se i medunika, njezin klas koristi se za metlice, a sjeme jede domaća perad. Sjeme rijetko dospije u žitnice jer ga pojedu vrapci. Goveđa i konjska stoka i zimi se čuva izvan štale, osim najvrjednijih grla. No, za najvećih nevremena stoka boravi u ograđenim dvorištima. U Tenje su išli posjetiti Antuna pl. Adamovicha de Csepin, sina Ivana Kapistrana I., koji je ondje živio u svom dvorcu. Nakon tri dana boravka na čepinskom vlastelinstvu uputili su se 24. lipnja prema Požegi. (Piller i Mitterpacher, 1995: 29-57)

crkveni prihodi iznose: od milostinje u škrabici šest forinti, a od zvonjenja jedna forinta. Župnik od vlastelinstva nema nikakvih prihoda. U mjestu postoji 18 katoličkih kuća. Od svake kuće ima jedno pile koje stoji tri krajcara, zatim pola medije masla po sedam krajcara te jedan mali sir po dva krajcara. Sedam kuća ima sprežnu stoku te od svake dobije četvrt hvata drva za ogrjev. U mjestu ima 19 bračnih parova; od svakog para prima pola mjere pšenice, raži ili kukuruza u vrijednosti od 15 krajcara te jednu libru lana po sedam krajcara. Crkvena šesnaestina u ovom mjestu otkupljena je za gotovinu te iznosi 43 forinte.

Od štolarine župniku pripada za četiri krštenja ukupno jedna forinta i osam krajcara, četiri uvoda porodilja 28 krajcara. Od dvaju vjenčanja prihod iznosi tri forinte te od dvaju uvoda nevjesta pripada mu šest krajcara. Od triju pokopa odraslih dobiva tri forinte, a od isto toliko pokopa djeca dobiva jednu forintu i 30 krajcara. Ukupan prihod mu je 66 forinti i 28,2/3 krajcara.

Uz popis priložena je izjava vlasnika dobra Čepin Ivana Kapistrana Adamovicha de Csepín iz 1784. godine u kojoj izražava žaljenje jer su tijekom prošle godine pomrli mnogi novonaseljeni rimokatolici. Najveći dio novih doseljenika došao je iz Njemačke, no poprilično su nepostojani u podizanju domaćinstava te žele prihvatiti samo podstanarski status. Doseljenici nakon isteka tri godine kuće prodaju pravoslavnim naseljenicima. Vlastelinstvo je prisiljeno uzimati pravoslavce za sluge jer se doseljeni rimokatolici ubrzo vraćaju u svoj zavičaj. Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepín slaže se da je brođanački župnik marljivo vršio dušobrižničku službu u Čepinu. Smatra da će i ubuduće moći lako zbrinjavati Čepin kao filijalu ako mu se iz vjerskog fonda dodjeli pomoć te je tu još i čepinska šesnaestina u iznosu od 43 forinte i 10 novčića. (Sršan, 2007: 97-101)

Opis Čepina iz popisa kotara Osijek iz 1786. godine

Posljednji opis Čepina iz 18. stoljeća je onaj iz Popisa kotara Osijek 1786. godine. Car Josip II. , prilikom svojih reformi 1785. godine, ukinuo je županije i podijelio ih u okruge, a njih u kotare. U kotar Osijek 1786. godine pripadaju Gornji grad Osijek, Nutarnji grad Osijek, Donji grad Osijek, Dalj, Sarvaš, Bijelo Brdo, Aljmaš, Erdut, Borovo, Tenje, Laslovo, Koprivna, Hrastin, Dopsin, Čepin, Mađarska Retfala, Njemačka Retfala i Kravice. Kotar Osijek pripadao je pod pečuški okrug, a na njegovo čelo došao je Szecheny koji je dao sastaviti upitnik koji je trebao dati uvid u stanje Pečuškog okruga. (Sršan, 2002: 8-9)

Selo se na svim jezicima koji supostoje u županiji (latinski, mađarski, hrvatski i njemački jezik) zove Čepin (*Csepín*), a potpada pod ovlasti Ivana (Kapistrana) Adamovicsa/Adamovicha. Mjesto se nalazi na ravnom

terenu, ne postoje brežuljci, a prema jugu je nizak i podvodan. Nema nekorisnog zemljišta, četvrtina zemljišta je podvodna te livade i usjevi trpe nešto štete. Zemlja za obradu je dobra te se uzima za jedno selište 24 jutra što znači da je zemlja bila prvoklasna. Mjesto nema vinograda, livade zauzimaju šestinu područja, a šume četvrtinu. Šume nisu izložene udarima vjetera jer se nalaze u nižem području. Nema suhe šume, postoje prikladna stabla za gradnju lađa i povodnica, ne postoji opasnost od manjka ogrijevnog drveta. Ne pravi se potaša niti salitra. U kućama većinom živi po jedna obitelj. U mjestu ne postoji rijeka niti vrelo, no postoji trščak. Postoje dva drvena mosta koje popravlja sama općina te nemaju pravo lova na ptice.

Postoji župa grčkog obreda s filijalom Martinci, patron crkve je vlastelin. Prihodi župnika godišnje iznose 122 forinte. U župi ima 1920 duša, od toga 1436 u matici i 484 u filijali. Župljani su većinom grčkog obreda, a manjim dijelom katolici. Župnici su Simeon Panić (*Panics*) i Jovan Rakić (*Rakics*). Desetina pripada kleru pečuške biskupije, a uzelo ju je vlastelinstvo u zakup. Ne postoje čudotvorne slike. Učitelja postavlja ravnatelj narodnih škola grčkog obreda. Njegova plaća iznosi 100 forinti godišnje i 15 mjera pšenice te pet hvati drva. Navodi se da on nije sposoban sastavljati podneske.

U Čepinu postoje tri obrtnika. Prvi je kovač za kojega se navodi da je iskusan i koristan javnosti i opskrbljen priborom. Stanuje u vlastelinskoj kući, rođen je u Štajerskoj gdje je izučio zanat. Nigdje nije upisan u ceh i srednjeg je imovinskog stanja. Drugi je obrtnik vlastelinski kolar, dobar je i vješt, opskrbljen priborom i stanuje u vlastelinskoj kući. Zanat je izučio u Austriji i srednjeg je imovinskog stanja. Treći je obrtnik remenar i gostioničar, vješt je i koristan javnosti. Došao je iz Petrovaradina gdje je izučio zanat prije četiri godine, nije upisan u ceh te je srednjeg imovinskog stanja. U mjestu ne postoji tvornica. Postoji jedan trgovac, grčkog obreda, trguje rupcima, podvezicama, kremenjem, nožićima i drugim sitnicama. Robu kupuje u Osijeku, živi u vlastelinskoj kući, a pristojbu plaća vlastelinu i županiji. U mjestu nema slobodnih seljaka. Seljaka ima 208, od toga njih 152 su kućedomaćini ili koloni, 31 inkvilini, 18 subinkvilini, tri sluge, svi se slobodno kreću te se ravnaju prema urbaru. Seljaci zimi odijevaju duže i kraće hlače od platna i čizme, a ljeti gaće, šešir i opanke. Ženidbu slave samo jedan dan, oružja nemaju jer im je oduzeto, a na dokinute blagdane rade.

Imaju 55 i 15/32 urbarnih selišta, općina nema urbar. Posjede je izmjerio 1759. godine Kristijan Altinger, a protiv te premjere podnesena je tužba. Na području mjesta ima 1344 jutara prvorazrednih oranica (56 selišta). Jutro posijano s dvije mjere pšenice prosječno urodi s osam mjera. Ima 443 i 24/32 kose sjenokoše prvog razreda, vinograda nema. Imaju trećorazredni pašnjak koji može primiti 400 komada krupne i 800 komada sitne stoke. Nemaju općinskih šuma ni livada. Vojnike opskrbljuju drvima za

ogrjev prema županijskom razrezu. Drvarenje provode u vlastelinskoj šumi sukladno s urbarom i to besplatno. Selo ima 102 određene dike, a za tekuću 1786. godinu platilo je u županijsku blagajnu 759 forinti i 25 krajcara poreza. U selu ima 346 konja i kobila, 431 volova i junadi, 275 krava, 1429 svinja, 231 ovaca i 146 košnica pčela. Suca plaćaju 30 forinti, a imaju dva zaprisegnuta člana koje plaćaju tri forinte. U mjestu ne postoji kirurg. Primalju ne plaćaju, nego gdje se pojavi daju joj ručak. (Sršan, 2002: 195-198)

Zaključak

U radu je prikazan razvoj mjesta Čepin od pustog sela (*desertum Csapa*) krajem 17. stoljeća do razvijenog mjesta na kraju 18. stoljeća. Tijekom 18. stoljeća Čepin je promijenio tri vlasnika. Prvo je bio pod vojnom upravom, nakon toga u vlasništvu Dvorske komore, a 1765. godine dolazi u posjed obitelji Adamovich de Csepin u čijem posjedu ostaje do kraja 19. stoljeća.

Tijekom uprave Ivana Kapistrana I. Adamovicha de Csepin mjesto je gospodarski napredovalo. Tako u prvom opisu Čepina iz 1697. godine nalazimo podatak da je u Čepinu za obradu dostupno 960 jutara zemlje i 200 kosa livada. U popisu Kotara Osijek iz 1786. godine nalazimo da u Čepinu postoji 1344 jutro zemlje za obradu i 443 te 24/32 kose livada za košnju. Navedeni podatci pokazuju da je došlo do povećanja zemlje za obradu u iznosu od 40 %. Površina livada za košnju udvostručila se. Navedeni podatci potvrđuju zapise profesora prirodopisa Matije Pillera i Ljudevita Mitterpachera da je Ivan Kapistran I. Adamovich de Csepin isušio močvare oko Čepina. Posao oko isušivanja dovršio je njegov unuk Ivan Kapistran II. u drugoj polovici 19. stoljeća. Isušivanjem močvara oko Čepina povećala se površina obradivog zemljišta. Na području koje je oslobođeno od močvara osnivana su naselja koja su privukla velik broj stanovnika. Ta naseljavanja omogućila su razvoj Čepina sve do početka 20. stoljeća.

Summary

Hrvoje Pavić, Čepin of late 17th and during the 18th century

The paper gives an overview of the development of Čepin from a deserted village to a well populated and developed one in the late 18th century. The sources used in writing this paper are travelogues (Historical and geographical description of the Kingdom of Slavonia and the Duchy of Sylvania by Friedrich W. von Taube and Traveling through Požeška country in Slavonija in 1782. by Marija Piller and Ljudevit Mitterpacher), the official state lists (lists of the district and city of Osijek from 1697. And 1786.), cartographic military documents (Croatia on secret maps – Virovitica country) and church documents (Canon

visitations of Brođanci parish and Čepin subsidiary list).

After liberation from the Ottoman Empire, Čepin was ruled by the army until 1751. From then until 1765., it was ruled by the Royal Chamber of Vienna. In 1765., Čepin came into the possession of John of Capistrano I. Adamovich de Scepín. He is credited with the development of Čepin during the 18th century. It was him who started the draining of wetlands and thus increased the amount of arable land. He started manufactories for processing hemp in Čepin, as well.

Literatura

1. Adamovich de Cepin, barun N., 2010. *Obiteljsko stablo plemića i baruna Adamovicha de Csepín*, rukopis
2. Bösendorfer, J., 1915. *Prvi dani u životu županije virovitičke poslije reinkorporacije (1745. – 1749.)*, u: *Rad JAZU br. 206*, Zagreb
3. Bösendorfer, J., 1931. *Kako je došlo do slavonskog urbara 1756. godine? Na osnovi arhivalne građe iz arhive županije virovitičke*, u: *Rad JAZU CCXLII*, Zagreb
4. Bösendorfer, J., 1950. *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb
5. Erceg, I., 1996. *Ivan Kapistran Adamović, javni djelatnik, veleposjednik i ekonomist, pregled ekonomsko – povijesnog razvitka (18.st)*, Osijek
6. Hafizović, F., 2001. *Sandžak Požega 1579. godine*, Osijek
7. Horbec, I. i Jukić, I., 2002. *Virovitička županija*, Zagreb
8. Laszowski, E., 1903. *Matica plemstva županije Požeške, Srijemske i Virovitičke*, Zagreb
9. Mažruan, I., 1988. *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, Osijek
10. Mažuran, I., 1970. *Rješenja zemaljske uprave za Slavoniju 1738. – 1742.*, Osijek
11. Mažuran, I., 1996. *Osijek u 18. stoljeću*, u *Od turskog do suvremenog Osijeka*, Osijek
12. Pavić, H. i Šušak M., 2008. *Čepinska Sjećanja*, Čepin
13. Piller, M. i Mitterpacher, Lj., 1995. *Putovanje po Požeškoj županiji u Slavoniji 1782. godine*, Osijek 1995.
14. Smičiklas, T., 1891. *Dvjestogodišnjica oslobodjenja Slavonije*, II. dio, Zagreb
15. Sršan, S. 2009. *Vlastelinsko dobro Čepin*, u Čepin, Čepin
16. Sršan, S., 1993. *Osječki ljetopisi 1686. – 1945.*, Osijek
17. Sršan, S., 2000., *Naselja u istočnoj Hrvatskoj: krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, Osijek
18. Sršan, S., 2002. *Kotar Osijek 1786. godine*, Osijek
19. Sršan, S., 2005. *Kanonske vizitacije; Valpovačko – miholjačko područje 1730. – 1830.*, Osijek
20. Sršan, S., 2007. *Kanonske vizitacije; Osijek i okolica 1732.-1833.*, Osijek
21. Taube, F. W., 2012. *Povijesni i zemljopisni opis Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srijema; kako prema njihovom prirodnom svojstvu tako i njihovom sadašnjem ustrojstvu i novom uređenju u crkvenim, građanskim i vojnim stvarima*, Osijek